

SZEMPONT

BOŠKO KOVAČEVIĆ

A KÉPZETTSÉG ÉS A MŰVELTSÉG AZ ÖNIGAZGATÁS FEGYVERE

A szabadkai kommunisták tevékenységét a JKSZ X. kongresszusa óta a társadalom minden rétegében a kongresszusi álláspontok és határozatok alkalmazására és érvényesítésére irányuló konkrét küzdelem tölti ki. A Kommunista Szövetség szervezeteinek mindennapi munkája nyomán változnak a viszonyok, s a munkásosztály, a dolgozó ember mindinkább olyan helyzetbe jut, hogy vezető szerepet tölthet be a maga társadalmi-gazdasági és szociális helyzetének megváltoztatását célzó társadalmi-politikai akciók irányításában. Ilyen értelemben roppant jelentős a szabadkai kommunistáknak az a tevékenysége, amelyet az oktatás területén és a művelődési életben folytatnak, hiszen itt gyökeres változásokra van szükség: »túl kell haladni a nevelés és oktatás céljaira leválasztott jövedelem elidegenítését a társult munkában dolgozó munkástól.«¹

A JKSZ X. kongresszusán elfogadott határozatoknak ebből a tételéből világosan következik, hogy az oktatás összetevő részét képezi a munkásosztály politikai hatalmának és a társadalom bővített újratermelésének, tehát az oktató tevékenységet bele kell illesztenünk minden tmsz és minden helyi közösség fejlesztési tervébe. Ezt az álláspontot támasztja alá az a véleménykutatás is, amelyet Szabadka községben bonyolítottunk le az oktatási szükségletek kapcsán,² s amelynek során számos olyan adathoz és értékeléshez jutottunk, amelyek igen nagy a jelentősége, kiváltképpen ha szem előtt tartjuk a közoktatás és a kultúra új funkcióját, amelyet elvileg az új alkotmányos előírások és a pártdokumentumok határoztak meg.

Mindenképpen meg kell szüntetnünk azt a kettősséget, hogy egyrészt »szakmára«, másrészt »önigazgatásra és politikára« képezzük a fiatalokat. Önigazgatású társadalmunknak olyan egységes oktatási rendszerre van szüksége, amelyben a sokoldalú alkotó egyéniséggé fejlődhet minden munkás és önigazgató. Az oktatásnak az a feladata,

hogy az öngazgatási viszonyok a társadalom minden szférájában, az anyagi termelésben és a társadalmi felépítményben egyaránt minden más társadalmi viszonyrendszer fölé emelkedjenek, hiszen a közoktatás maga is összetevő részét képezi ezeknek a változásoknak, az öngazgatási rendszer kiépítésére irányuló ténykedésnek.

Az öngazgatási folyamatok a tmsz-okban és a helyi közösségekben alapját és kiindulópontját képezik az oktatás tartalmának, a folyamatok fejlesztése és lebonyolítása pedig az oktatási program alapmotívumát képezi.

Az oktatás tehát többé már nem lehet külső beavatkozás, nem lehet olyan társadalmi ténykedés, amely a munka- és öngazgatási folyamatoktól függetlenül megy végbe. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy az oktatási szükségletek csakis a munka- és öngazgatási gyakorlatból eredhetnek; céljuk, hogy módosítsák és megneveljék a munka- és öngazgatási gyakorlatot, tehát az oktatás motívumait ebből a gyakorlatból kell levezetni, hogy szükségszerűen megváltoztassuk a viszonyokat a termelésben és a társadalomban, egyre inkább erősítve a munkás és a társult munka társadalmi-gazdasági helyzetét.

Mint hogy a mai oktatási rendszernek nagyon sok fogyatéksége van — az oktatási programok nincsenek összehangolva a gazdaság követelményeivel, hiányzik a marxista irányvétel és tartalom az oktatásban —, így az oktatási programokban a tradicionalizmus jelensége, az elavultság stb. jutott kifejezésre. Különösen jellegzetes ez a tény a felnőttek továbbképzésének vonatkozásában, mivel az oktatás itt azon a kompromisszumon alapult, amelyet a tanintézetek a munkásszervezetek technokratikus rétegeivel kötöttek. A felnőttek továbbképzésében elsődlegesen mindig az anyagi termelés érdekei, a továbbképzés személyes jellegű indítékai jutottak kifejezésre, a társadalmi célok viszont a háttérbe szorultak. A munkahely betöltésének feltétele »szakmálhoz«, oklevélhez kötődött, s ez az oktató intézeteket ilyen magatartásra készítette. Ilyen körülmények között a munkásszervezetekben érvényesülő technokratikus viszonyulás és magatartásforma szabta meg az oktatással kapcsolatos szükségleteket és követelményeket.

Ezt a viszonyulást és magatartást csak hatékony társadalmi akcióval lehet semlegesíteni, amire annál is inkább szükség van, mivel az oktatás révén következetesen igaz tolmácsolását kell adnunk a munkás körül lejátszódó folyamatoknak, kezdve az anyagi termelés szférájától egészen a társadalmi felépítményig.

Az oktatásnak a marxizmuson és a tudományos-technológiai forradalom olyan folyamatainak kell alapulnia, amelyek előre viszik a társadalmat.³ Ez a legfőbb elv, amelyet az oktatás tervezésében ma figyelembe kell vennünk. A közoktatás sorsát és helyzetét voltaképpen ki kell egyenlítőnünk a munkásosztály sorsával és helyzetével. A munkásnak teljes egészében birtokába kell vennie a termelés eszközeit, és el kell sajátítania a marxista világszemléletet.⁴ Az új alapon kiképzett munkás megfelelő fegyverhez jut a társadalmi-politikai és öngazgatási akciók levezetéséhez, hiszen a korszerű oktatásnak egy-egy konkrét környezet adott feltételeinek, helyzetének, viszonyainak

és körülményeinek elemzéséből kell kiindulnia, a helyzetelemzés alapján kell eljutnia a tervezéshez — az eljövendő állapotok és viszonyok meglátásához.

A közoktatás fejlesztéséről és hosszú távú tervezéséről semmiképpen sem lehet szó a gazdaság fejlesztésének hosszú távú beütemezése nélkül. Csak ez a kölcsönösség szavatolhatja a felnőttek olyan rendszerű továbbképzését, amely elsősorban mint társadalmi funkció fejlődik tovább, s amely az oktató munkát a gazdaság szükségleteitől teszi függővé, nem pedig az iskolai tevékenységtől és a rendelkezésre álló káderektől.⁵

A különféle felmérések azt mutatják, hogy Szabadkán a foglalkoztatottak 20%-a az általános iskolát sem fejezte be, és csak 30 százalékuk rendelkezik szakképzettséggel, noha még egy részlegesen fejlett iparnak is legalább 50%-ban szakképzett munkaerőre lenne szüksége.⁶

Mindenesetre reményt keltő az az adat, amely szerint a munkások túlnyomó többsége a már említett véleménykutatás során mind a hatféle kérdőívben (általános képzés, kultúra, eszmei-politikai, szakmai, távhallgatói és funkcionális képzés)⁷ amellet foglalt állást, hogy a jövőben szívesen képezné magát tovább. Ha ehhez még azt is hozzátesszük, hogy Szabadka gazdaságában a foglalkoztatottak 75%-a alul van a 41. életévén,⁸ akkor minden szempontból meglévőeknek tekinthetjük a felnőttek hatékonyabb továbbképzésének előfeltételeit és lehetőségeit Szabadkán.

A felnőttképzés távlatát elsősorban az olyan oktatási programok kidolgozása jelenti, amelyeket egészében szövi át a marxista tartalom, s amely magában foglalja a termelési kultúra elemeit és mindazokat a kérdéseket, amelyeknek hatása lehet társadalmunk továbbfejlődésére. A munkásosztály képzésével foglalkozó intézetekben tehát minden törés és egymástól való elkülönítés nélkül kell megvalósulnia a szakmai, az általános-műveltségi és eszmei-politikai továbbképzésnek.

»Az oktatás révén minden szinten meg kell adni az alapvető és korszerű tudást, s ugyanakkor tovább kell fejleszteni a tanulók képességét és érdeklődését, ösztönözni kell alkotói és kritikai gondolatvitelüket, képessé téve őket az önképzésre, az öngazgatású szocialista társadalomban folyó munkána és életre.«⁹ Ez a tétel egyértelműen arra a következtetésre utal bennünket, hogy a feltételesen elnevezett »szakmai« és az ugyancsak feltételesen elnevezett »eszmei« képzést mesterséges módon választottuk el egymástól, mert igazában egységes egészet képeznek, mint ahogyan a termelőerők és a termelési viszonyok is egységes egészet képezik a társadalmi termelés rendszerének. Az oktatóintézetekben folyó munkák tartalmának és formájának ily módon való egyesítésével mindenesetre eljutnánk azokhoz az átmeneti megoldásokhoz, amelyek végre megnyithatnák az új rendszerű, tartalmú és szervezeti felnőttképzés kialakulásának folyamatát.

Ilyen hozzáállás alapján a tanintézetek és a tmasz-ok, illetve a helyi közösségek között a következőképpen alakulnának az új viszonyok:

1. A tervezés alapját, az oktatás tartalmának, megvalósításának és céljának forrását a tmsz-ok munka- és öngazgatási gyakorlata képezné.

2. A kérdésköröket a tmsz öngazgatási folyamataiból gyűjténénk össze.

3. A kapott értesülések és adatok alapján az oktatás tervezését az oktató intézetek végeznék el, együttesen a konkrét tmsz vagy helyi közösség munkatársaival.

4. Az oktatási program gyakorlati beosztását, összehangolását és hitelesítését a tmsz-ok illetékes testületei végeznék el.

5. A programot elvileg maguk a hallgatók valósítanák meg az illetékes szakemberek segítségével és egyetértésével, akik ezzel a feladattal a tanintézeteket bíznák meg.

Valójában ez tehát az átmeneti megoldás, illetve egy olyan szükségyszerű és általános irányvétel, amely a felnőttek továbbképzését az önképzés útján kívánja megoldani.¹⁰ Így jut érvényre az az álláspont, amely szerint az oktatás összetevő részét képezi a tudományos-műszaki forradalomnak, amely egyben társadalmi forradalom is, hiszen a technika és a technológia fejlesztésén kívül magába foglalja az emberi ismeretek szintjének növekedését is, az emberi tudat fejlődését stb. Az oktatás értelmét, tartalmát, módszereit és céljait a legújabb vívmányokra kell építeni. Az oktatásnak szigorúan a társadalmi valóságból kell kiindulnia, de fel kell fednie az előrehaladás új útjait és új tartalmakat kell létrehoznia.

A kutatási eredmények¹¹ félreérthetetlenül arra utalnak, hogy feltétlenül szükség van a kezdő lépések megtételére a dolgozók általános képzésének útján a kultúra szférájában. A kultúra »konzumálásának« és »fogyasztásának« koncepcióját, amelyet a technokratikus viszonyok kínáltak fel, okvetlenül ki kell zárni azokból az akciókból és feladatok közül, amelyek a kongresszusi határozatokból eredően állnak a kommunisták előtt.

Ismeretes, hogy a kultúra és a művelődési élet mai koncepcióit a verbalizmusra és olyan programokra építettük, amelyek igen kevés konkrét akciót foglaltak magukban. Ez valamilyen sajátos »elkülönített« társadalmi jelentőséget és szerepet kölcsönzött a kultúrának a társadalomban, azt a nézetet kényszerítette ki, hogy a kultúra valamiféle »különlegesség« a társadalomban, ami a kultúra bezárkózásához vezetett, az öncélúság látszatát keltve.¹² Nyilvánvaló, hogy a kultúra fizionómiáját a polgári társadalomtól örököltük, majd pedig helyzetüknél fogva a művelődési intézmények kénytelenek voltak az állam »kegyeit« keresni, miközben csak a »társadalmi elit« igényeit elégítették ki. Ebből a helyzetből később a technokratikus elképzelések alapján kerestük a kiutat, mintha a kultúra kizárólag a gazdaság fejlesztésének, nem pedig magának a társadalomnak lenne a hatóeszköze.¹³

Látszólag sokféle út és lehetőség kínálkozik az adott helyzet és viszonyok túlhaladására, de az igazi lehetőség abban rejlik, hogy a munkásnak kell a művelődéspolitikai szubjektumává és hordozójává válnia, a művelődési érdekközösségnek pedig nem a művelődési intézetek, hanem az alkotó munka érdekeit kell kifejeznie — a kultúra

továbbfejlesztésének elképzeléseit szoros kapcsolatba állítva a közoktatással és a gazdasággal. Nekünk ma nem »új kultúrára« van szükségünk, hanem új tudatot kell kialakítanunk a kultúráról, mint ahogyan a kulturális eszmék sem lehetnek kizárólag befejezettek és lezárta, mert folytonosságuk és gyakorlatiasságuk is fontos számunkra.¹⁴ A kulturális alkotások tartalma még mindig olyan hagyatékokra, olyan tradicionalizmusra alapozódik, melyeknek marxista újraértékelésével egyre tovább késünk.

Minden bizonnyal könnyű kijelenteni, hogy a kultúra alapvető értékét a forradalomnak és az öngazgatásnak kell képeznie,¹⁵ ezeket az értékeket azonban csakugyan életre kell keltenuk a kulturális programokban, ami a művelődési intézmények dolgozóinak és a kulturális értékek fogyasztóinak egyaránt kötelessége, megnyitva útját az ilyen jellegű tartalmi és programbeli változásoknak a művelődési intézményekben.

Az említett kutatások azt is bebizonyították, hogy a kulturális javak fogyasztása szoros összefüggésben áll a dolgozó emberek élet-színvonalával, vagyis a fogyasztók összetétele nagymértékben függ az egyes rétegek társadalmi-gazdasági helyzetétől (a kultúra iránti érdeklődés koeficiense a havi 1500 dináros keresetűek körében 0,19, míg a 3000 dináros keresetűek körében 0,51).¹⁶

A kultúrára vonatkozólag kimondott álláspontok a JKSZ dokumentumaiban, de mindenekelőtt a X. kongresszus platformjában és határozataiban arra utalnak, hogy az alkotónak a tmsz és a helyi közösség keretében kell biztosítani a munkahelyet és a tevékenységi területet, s hogy a tmsz és a helyi közösség kulturális programját a művelődési érdekközösséggel együttesen kell kidolgozni, vagyis a művelődési intézményekben foglalkoztatott dolgozóknak a tmsz-ok és a helyi közösségek számára is el kell készíteniük a kulturális programot.¹⁷

A véleménykutatás adatai azt mutatják, hogy a megkérdezettek 87⁰/₀-a nem olvas könyvet és nem tagja a könyvtáraknak, noha 54 százalékuik szeretne olvasni, de nincs rá ideje, a megkérdezetteknek csupán 9⁰/₀-a jelentette ki, hogy szívesen olvas könyvet. Ha ehhez még azt is hozzátesszük, hogy a megkérdezetteknek csupán 9⁰/₀-a jár gyakrabban, 51⁰/₀-a ritkábban, 40⁰/₀-a pedig egyáltalán nem jár színházba, akkor még világosabbá válik számunkra, hogy milyen távol áll a munkás az alapvető kulturális tevékenységektől. A megkérdezettek 79⁰/₀-a kijelentette, hogy saját munkaszervezetében semminemű lehetősége nincs kulturális fölemelkedésre, ennek szélesebb lehetőségeit viszont a megkérdezetteknek csupán 43⁰/₀-a fogadja el szívesen.¹⁸

Nagyon egyoldalúan járnánk el, ha a következetlenségek, a tradicionalizmus, a kulturális lemaradás okait kizárólag az alkotóban, a kulturális dolgozóban keresnénk. Ő maga ugyanis még mindig alárendelt helyzetben van, céhbéli bezárkózottságra van utalva, a kivezető utat viszont a tmsz-okkal és a helyi közösségekkel létrehozott kapcsolatokban és együttműködésben lehetne megtalálni. Erre vonatkozólag ma már komoly, megbízható álláspontjaink vannak, amelyek biztos megoldást ígérnek.

Szemmel látható, hogy a tengődés a jelenlegi viszonyok között. a polgári konceptusok és a tradicionalizmus sok beütésével aligha tekinthető megoldásnak, hiszen a kultúrának már ma is, de holnap még inkább magában kell foglalnia és még nemesebbé kell tennie azokat a haladó irányzatokat is, amelyeket az öngazgatás gyakorlata hoz létre. A művelődési intézmények új irányvételének alapvető fontosságú követelménye, hogy olyan programot dolgozzanak ki tevékenységükhöz, amely magában hordozza az osztályjellegét, s ugyanakkor gyakorlatias és tartalmas is.

Ma még a kultúrában mindenkit megtéveszthetünk azzal a fel-fogásunkkal, hogy az új viszonyok és folyamatok közepette sikerült magunkra találunk, de az idő kimutatja majd a való eredményeket, azt a készségünket, hogy tetteinkben, nem pedig csak szóban tegyük magunkévá az új viszonyokat és törekvéseket, anélkül, hogy a munkások »kegyeibe« igyekeznénk férközni. Azok a folyamatok, amelyek az alkotó munka tényleges megbecsülése alapján fejlődnek ki, s amelyek eltörlik a társadalom szinteréről a »kulturális« és a »manuális« munkás fogalmát, helyét az alkotó munkás fogalmának engedve át, lényegében véve osztályjellegű folyamatok, amelyek a jobb holnapok felé vezetnek a művelődési életben csakúgy, mint az egész társadalmi létben.

Nagy József fordítása

J E G Y Z E T E K

1. A JK SZ X. kongresszusának határozatai.
2. Az oktatási szükségletek fölmérése Szabadka község területén. A szabadkai munkásegyletem megbízásából Milenko Smiljanić dolgozta ki. A véleménykutatás 12 000 munkásra és 41 munkaszervezetre, illetve az anyagi termelés területéről 22 szervezetre, a társadalmi fölépítményből pedig 19 intézményre terjedt ki. A véleménykutatás eredményeként egy egész sor adathoz jutottunk a foglalkoztatottak továbbképzési igényeiről, s ezek az adatok nem csupán Szabadkára, hanem egész társadalmi közösségünkre nézve is jelentősek. A véleménykutatás a művelődési élet néhány kérdésére is kiterjedt. Az erre vonatkozó kérdésekre 2835 dolgozó válaszolt 37 szabadkai munkaszervezetből, s az összegyűjtött adatok e tekintetben is igen jelentősek, kiváltképpen ha figyelembe vesszük a követelményt, hogy a művelődési életet is a munkásosztály közvetlen befolyása és ellenőrzése alá kell helyeznünk.
3. A JK SZ X. kongresszusának dokumentumai.
4. V. ö. dr. B. Samolovčev könyvével: *Obrazovanje odraslih u prošlosti i danas*. Znanje, Zágráb, 1963.
5. Lásd a JSZSZK hosszú távú fejlesztésének javaslatlattervét.
6. Lásd M. Smiljanić már említett fölmérését.
7. Lásd ugyanott.
8. Novi privrednik. Szabadka, 1971.
9. A JK SZ X. kongresszusának álláspontjait és határozatait előkészítő platform.
10. A JK SZ X. kongresszusának határozatai.
11. Lásd M. Smiljanić már említett fölmérését.
12. Lásd *Radnička klasa i kultura*. Szöveggyűjtemény az 1973. évi zenicei tanácskozásra.
13. Lásd ugyanott.
14. Lásd P. Ralić felszólalását a fentebb említett zenicei tanácskozáson, ugyanabban a kiadványban.
15. Lásd ugyanott.
16. Lásd M. Smiljanić már említett fölmérését.
17. Lásd a JK SZ X. kongresszusának előkészítő platformját és határozatait.
18. Lásd M. Smiljanić már említett fölmérését.
19. Lásd: *Radnička klasa i kultura*.